

**ЗМІСТ ТЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ТА ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ (кін. XVIII – поч. XX ст.)**

identity: theory, experiment, training]. Moscow; Voronezh. 600 p. [in Russian].

12. Kapp, K. M. (2012). The gamification of learning and instruction: game-based methods and strategies for training and education. John Wiley & Sons. [in English].

13. Marczewski, A. (2013). Gamification: a simple introduction. New York. [in English].

14. Moving Learning Games Forward. Available at: www.educational.mit.edu/papers/movinglearning-gamesforward_edarcade.pdf. (Accessed 16 July 2020) [in English].

15. Pelling's, Nick. Home Page. Available at: <http://www.nickpelling.com/>. (Accessed 16 July 2020) [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.06.2020

УДК 378.4.09

DOI:

Теодор Лешак, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка
Марія Лепех, магістр освіти,
Львівського національного університету імені Івана Франка

**ЗМІСТ ТЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ТА ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ (кін. XVIII – поч. XX ст.)**

У статті розглядаються методологічні та змістові аспекти богословської підготовки студентів Львівського університету XVIII – поч. XX ст. як складової австрійської вищої теологічної освіти. На підставі сучасної типології проаналізовано особливості тогочасної європейської теологічної освіти. До наукового обігу впроваджено нові джерельні матеріали, а саме – навчальні плани теологічного факультету Львівського університету вказаного періоду. Визначено перелік навчальних дисциплін, що їх вивчали студенти теологічного факультету Львівського університету упродовж XIX – початку XX ст., а також прослідковано динаміку змін академічних годин, виділених на їхнє вивчення. Опіраючись на ці дослідження доведено, що зміст теологічної освіти у Львівському університеті був типовим для університетів Австрійської (Австро-Угорської) монархії. На основі досліджених архівних даних, міністерських документів і проведеної порівняльної характеристики з'ясовано позицію богословської освіти у Львівському університеті в типології тогочасної європейської вищої теологічної освіти.

Ключові слова: теологічна освіта; вища освіта; Львівський університет; Австрійська монархія; типологія.

Лім. 17.

Teodor Leshchak, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
General Pedagogy and Pedagogy of High School Department
Lviv Ivan Franko National University
Mariya Lepekh, Master of Education Lviv Ivan Franko National University

**CONTENT OF THEOLOGICAL EDUCATION IN THE UNIVERSITY OF LVIV AND THE
GENERAL EUROPEAN CONTEXT (the end of XVIII-th – beginning of XX-th century)**

The article deals with the content of theological preparation of students of Lviv University of XVIII-th – beginning of the XX-th century as an element of Austrian higher theological education. Based on modern typology, the peculiarities of European theological education are analyzed from the retrospective. New research materials has been introduced to the scientific circulation, namely the curricula of the Theological Faculty of Lviv University of the specified period.

It has been found out on the basis of the theoretical literature that there were two models – the Athens and Berlin ones in European higher theological education in the XX-th century according to David Kelsi. That is the transmission of spiritual experience and rational comprehension of theological knowledge. Robert Banks adds two more models to them – the Jerusalem and Genevian, which provided for the training of missionaries and parish priests respectively.

It was operated a four-year program of theological education in the Austrian higher schools. Information on the content of higher theological education is contained in the published annual curricula of universities. It is established that during the XIX-th century, grammar of ancient Hebrew, ancient Syriac, Chaldean, Greek and Latin, church history, biblical archeology, biblical calculus, church history, didactics and catechetics, dogmatics, patriarchy, patriarchy, biblical hermeneutics, church law, moral and pastoral theology, liturgy, homiletics were studied at the Theological Faculty of Lviv University. The number of academic hours allocated to practical training has grown over the years.

Based on analysis of the theological education content of the University of Lviv was typical to Austrian universities of the XIX-th century. It was almost completely respond with government regulations for higher schools. Based on the archival data, ministerial documents and comparative characterization has been shown that Austrian higher education combined the features of Berlin and Geneva models.

Keywords: *theological education; higher education; Lviv University; Austrian monarchy; typology.*

Постановка проблеми. Поступальний розвиток вищої теологічної освіти в Україні сприяє поглибленню наукового зацікавлення багатим досвідом богословських студій у стінах вітчизняних університетів. Поява теологічних факультетів у світських університетах і розширення змісту богословської освіти в українських вишах сприяє подальшому різнобічному осмисленню цього напрямку наукових досліджень і відкриває нові можливості для об'єктивного аналізу профільної дидактичної спадщини. Виходячи з таких міркувань, визначаємо метою даного ретроспективного дослідження панорамний погляд на європейську вищу освіту з конкретним оглядом Львівського академічного поля.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Методологічні питання західної університетської теологічної освіти детально висвітлені у працях Робера Бенкса і Девіда Келсі. Вони підсумували базові напрямки богословських наукових студій та прослідкували основні етапи їхнього розвитку. Єзуїтську богословську спадщину та організаційні здобутки товариства всебічно вивчав Людвіг Пехнік. Ґрунтовний огляд східнохристиянської богословської освіти здійснив російський учений В. Лосський. Краще зрозуміти вплив теологічної освіти на розвиток середнього і вищого шкільництва в Україні дають змогу фрагменти праці Степана Сірополка "Історія освіти в Україні". Однак, системного вивчення організаційного забезпечення та змістового наповнення теологічної освіти XIX ст. у європейських вишах все ще бракує. Спробуємо долучитися до вивчення вказаної проблематики на прикладі Львівського університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиція підпорядкування європейських закладів початкової, середньої та вищої освіти церковним структурам була закладена ще в добу Середньовіччя і не переривалася в Епоху Відродження та Просвітництва. До середини XVIII ст. у справі організації освіти держава займала індивідуальну позицію, віддаючи опіку над цією сферою опосередковано церкві, а безпосередньо – чернечим орденам і духовенству. Львівський університет як навчально-наукова інституція завдячував своєю появою організаційно-дидактичним заходам Товариства Ісуса, відтак і зміст його освіти розроблявся на

підставі освітньої політики цієї релігійної спільноти. За часів Єзуїтської Академії він був закладений у "Ratio Studiorum" [16]. Статутним обов'язком ордену єзуїтів вважалося поширення католицької віри саме за допомогою освіти. Кожен член товариства на певному етапі свого членства в ордені повинен був стати вчителем – на цьому було поставлено головний наголос у Конституціях (1547–1550) Товариства Ісуса [12, 21]. Як відомо, власне вчительська підготовка у стінах Академії не здійснювалася, оскільки її було покладено на профільні навчальні заклади – педагогічні семінарії, які були дидактичним винаходом ордену [13, 232; 15, 28].

З кінця XVIII ст. європейські політичні режими т.зв. освіченого абсолютизму започаткували процес передачі освітніх функцій від церковних до державних управлінських структур, однак він не відразу набув незворотного характеру. Зазначимо, що в ряді католицьких держав Європи вплив церкви на управління закладами освіти домінував до другої половини XIX ст. Зокрема, "Політичний шкільний закон" Австрії від 17 серпня 1805 р., який діяв до 1873 р., встановлював загальний нагляд над народним (початковим) шкільництвом за державою, однак безпосередній контроль покладала на латинську консисторію, тобто на римо-католицьку церковну владу. Офіційно функціонування сфери освіти регулювалося австрійським законодавством і регламентувалося розпорядженнями профільних органів державної влади (спочатку Надвірної канцелярії, а від середини XIX ст. – Міністерства віровизнань і народної освіти) [2, 501].

Церква не поспішала зрікатися своїх контролюючих функцій у сфері освіти і в другій половині XIX ст. Осць як про управління системою шкільництва в Австрії після "весни народів" пише український історик освіти Степан Сірополко: "Міністерство освіти послідовно йшло до підпорядкування шкіл церкві і кінець кінцем підготувало угоду з Римським престолом (т.зв. конкордат), що оголосив цісарський патент з дня 5 листопада 1855 р. Внаслідок того конкордату церква отримала великі права щодо внутрішнього життя школи й призначення учителів. Згідно з міністерським розпорядженням 1855 р., усунуто з програм тривіальних шкіл реальні науки, підручники, піддано ревізії з метою усунути з них усе те, що не відповідає католицькій вірі. Для

догляду над шкільництвом з міністерського розпорядження повстали крайові шкільні ради, де засідали шкільні радники, пізніше крайові шкільні інспектори, що мали при своїх інспекціях звертати особливу увагу на релігійно-моральне виховання школи” [2, 520–521]. Таким чином, можна ствердити, що не лише католицька церква домагалася збереження свого впливу на сферу шкільництва, але й уряд добровільно самоусувався від повноти управління цим сегментом суспільного життя [7, 733].

Верхівку системи шкільництва під патронатом церкви творила спеціалізована теологічна освіта, яка незмінно виконувала функції кадрового самовідтворення християнського духовенства шляхом реалізації століттями сформованої парадигми морально-етичних, соціокультурних, громадсько-політичних, інтелектуальних та інших завдань. Ведучи мову про богословську (теологічну) освіту, насамперед слід з’ясувати сутність цього явища, адже протягом всього історичного розвитку світової педагогіки і шкільництва не було вироблено єдиного стандарту підготовки богослова. Таким чином, варто окреслити моделі теологічної освіти і вказати на їхні відмінності. При цьому слід врахувати той факт, що розуміння богословської освіти може суттєво відрізнятися одне від одного в залежності від конфесії, закладу освіти чи навіть позицій окремих осіб.

Американський дослідник Девід Келсі у своїй розвідці “Між Афінами і Берліном: дебати про теологічну освіту” пропонує виокремлювати дві моделі теологічної освіти – афінську та берлінську [11]. Афінська модель, на його думку, ґрунтується на принципі пайдейї (грецьк. παιδεία) у значенні “виховання душі”. Ця лінія була прийнята від Платона через Фелона Александрійського Климентом Александрійським. Сутність афінської моделі можна проілюструвати цитатою відомого російського філософа В. Лосського: “Богослов’я і містику взагалі-то не протиставляють; навпаки, вони підтримують і доповнюють одне одного. Перше неможливе без другого: якщо містичний досвід є особистісним проявом спільної віри, то богослов’я є спільним виявом того, що може бути пізнаним у досвіді кожною людиною” [1]. Таким чином, мова йде про первісний характер внутрішнього пережиття християнських істин і вторинність їх висловлювання. Дана модель може реалізовувати основне цілепокладання теологічної освіти, тому вона може виступати ядром для інших моделей. Якщо слово “освіта” взяти в лапки, то її можна порівняти з інститутом старецтва у православній

традиції, коли людина, яка іде шляхом святості, вчить і показує своїм прикладом шлях до Бога.

Берлінську модель теологічної освіти можна назвати університетською, оскільки вона спрямована насамперед на формування кваліфікованого фахівця в галузі теології. У цій моделі домінує раціональне осягнення теологічного знання, тобто за своїми базовими принципами така підготовка теолога нічим не відрізняється від університетської підготовки філософа, історика і т.д. Метою берлінської парадигми стає богослов-науковець, який знає і може чітко розмежувати тонкощі віровчення своєї релігії. Освіта теолога такого зразка ґрунтується на глибокому знанні Священного писання та богословської традиції своєї, а також інших конфесій. Таким чином, берлінську теологію можна повною мірою долучати до переліку академічних наук і готувати відповідних фахівців у світських закладах освіти [11].

До двох вищезазначених моделей американський дослідник Роберт Бенкс додає дві інші: єрусалимську та женецьку. Єрусалимська модель орієнтована насамперед на підготовку місіонерів, тобто підготовка теологів спрямована на активну проповідь. Вишколений таким чином богослов повинен вміти відстоювати істини своєї віри у публічних дискусіях і бути орієнтованим у першу чергу на поширення своєї релігії серед людей мало знайомих з релігійною традицією, яку представляє теолог. Така освіта повинна сформувати обізнаність в інших релігійних традиціях, в конфесійних відмінностях, народних віруваннях, вільнодумних теоріях. Кінцевою метою місіонерського навчального закладу не є підготовка священика, хоча це й не виключається, чи знавця теологічних тонкощів, а харизматичної комунікабельної людини, яка може стати палким проповідником.

Врешті, женецька модель теологічної освіти спрямована на підготовку священнослужителів і є виключно конфесійно зорієнтована. Її можна назвати професійною богословською освітою, оскільки така теологія носить насамперед літургійний зміст. Богослов, вишколений у даній освітній моделі, повинен вміти ретранслювати чіткі принципи, догмати і канони членам своєї громади та проводити богослужіння. Крім того, йому потрібно вміти вести господарство своєї громади і робити це, щоб це було продовженням навчання та виховання членів общини. Заклади освіти, в яких готують теологів за женецькою моделлю, в сучасній освітній системі називають духовними семінаріями [6].

Слід зазначити, що вищенаведена типологія не

може претендувати на повноту узагальнення, але дозволяє здійснити принаймні попередню спробу розмежування теологічної освіти з метою вивести аналіз на вищий рівень узагальнення. Вказані освітні моделі – це своєрідні ідеальні типи, в реаліях яких зустрічаються змішані парадигми, де превалює одна з моделей теологічної освіти і присутні елементи інших. Дана теза повністю стосується і Львівського університету як типового представника австрійського вищого шкільництва свого часу.

Для з'ясування позиції, яку займали теологічні факультети німецьких і австрійських університетів XVIII – початку XX ст. у вищенаведеній системі, доцільно звернути увагу на зміст освіти, який дані структурні підрозділи пропонували своїм студентам протягом вказаного історичного періоду. До 1785 р. навчання на теологічних факультетах австрійських університетів тривало п'ять років. Спроба освітньої адміністрації Йосифа II в 1788 р. скоротити програму вищої богословської освіти до трьох років швидко була відкинута і з 1790 р. Міністерством було остаточно утверджено чотирирічні теологічні студії [17, 13–14].

Традиційно відомості про зміст освіти містяться в опублікованих університетських навчальних планах, які подавали перелік курсів, періодичність і тривалість занять, а також інформацію про викладача. Для прикладу, навчальний план Львівського університету 1830/31 н. р. для теологічного факультету виглядав наступним чином:

1 рік навчання:

1. Церковна історія – за підручником Даннемаера (Відень, 1806). Дві години на тиждень протягом обох семестрів. Доктор теології Онуфрій Криницький.

2. Староєврейська мова – за третім виданням підручника з граматики Йоганна Яна (Відень, 1809). Дві години на тиждень у першому семестрі.

3. Біблійна археологія – за підручником Фореріуса Акерманна (Відень, 1826). Дві години на тиждень у першому семестрі.

4. Вступ до книг Старого Заповіту – за підручником Фореріуса Акерманна (Відень, 1825). Одна година на тиждень у другому семестрі. Останні три – професор Міхал Круль.

2 рік навчання:

1. Грецька мова – за п'ятим виданням підручника з граматики Ленделенсбурга (Лейпціг, 1805). Дві години на тиждень у першому семестрі.

2. Біблійне літочислення – за підручником Георга Маєрса. Дві години на тиждень у першому семестрі. О. Яків Геровський.

3. Церковне право – за довідником Кехберггерса

з австрійського церковного права (Лінц, 1819). Дві години на тиждень у другому семестрі. Доктор права, професор Антон Сеймбергер.

4. Про педагогіку – за підручником Едварда Мільде (Відень, 1821). Двічі на тиждень протягом обох семестрів. Професор Григорій Яхимович.

3 рік навчання:

1. Догматика – за третім виданням підручника Енгельберта Клюмфельса (Відень, 1802). Дві години на тиждень протягом обох семестрів. Професор Ігнацій Пенка.

2. Моральна теологія – за підручником Маорі Шенкеля. Дві години на тиждень протягом обох семестрів. Професор і греко-католицький митрополит Бенедикт Левицький.

4 рік навчання:

Пасторальна теологія – за підручником Райхенбергерса (Відень, 1812). Дві години на тиждень протягом обох семестрів. Професор Кастан Змігородський [14, 3–5].

Понад це повідомлялося, що для студентів другого року навчання можливо будуть проводитися лекції з “педагогічної катехитики” у львівській нормальній школі її вчителем Александром Тинським протягом обох семестрів. Час, тривалість і періодичність занять мали бути повідомлені додатково [14, 5].

Розпорядженням Міністра віровизнань і освіти від 30 червня 1850 р. було встановлено наступний перелік обов'язкових навчальних курсів для університетських теологічних факультетів Австрії: староєврейська мова, студії над Старим і Новим Завітами, історія церкви, патрологія (патристика), катехитика і дидактика [7, 730–732]. Після підписання Австрійською монархією Конкордату з Папським престолом виходить ще одне розпорядження Міністра (від 29 березня 1858 р.), яке більш детально регламентує порядок вивчення вказаних вище навчальних предметів. Цей порядок визначався наступним чином: 1 рік навчання – Загальна догматика, Вступ до Святого Письма, Вступ до латинського перекладу Святого Письма (т.зв. Вульгата), Давньоєврейська граMATика; 2 рік навчання – Спеціальна догматика, Вивчення латинського перекладу Святого Письма, Вивчення оригінального тексту Святого Письма; 3 рік навчання – Історія церкви, Моральна теологія; 4 рік навчання – Пасторальна теологія, Літургіка, Духовне красномовство, Катехитика і дидактика, Церковне право [7, 742].

Реалізацію норм цих розпоряджень ілюструють університетські навчальні плани. Так, у 1860/61 н. р. студенти теології Львівського університету вивчали наступні курси:

1 рік навчання:

**ЗМІСТ ТЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ТА ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ (кін. XVIII – поч. XX ст.)**

1. Фундаментальна догматика (5 год. на тиждень).
2. Давньоєврейська граматики (2 год. на тиждень).
3. Вивчення тексту Вульгати (3 год. на тиждень).
4. Давньосірійська і халдейська граматики (3 год. на тиждень).
5. Біблійна археологія (4 год. на тиждень)
2 рік навчання:
 1. Спеціальна догматика (9 год. на тиждень).
 2. Біблійна герменевтика (2 год. на тиждень).
 3. Вивчення тексту Вульгати Нового Завіту (3 год. на тиждень).
 4. Вивчення грецького тексту Нового Завіту (2 год. на тиждень).
 5. Глибоке вивчення тексту Нового Завіту (2 год. на тиждень).
 6. Педагогіка (2 год. на тиждень).
3 рік навчання:
 1. Історія церкви (9 год. на тиждень).
 2. Моральна теологія (9 год. на тиждень).
- 4 рік навчання:
 1. Пасторальна теологія – окремо українською і польською мовами (9 год. на тиждень).
 2. Церковне право (5 год. на тиждень) [3].

Поданий вище перелік свідчить про зростання протягом вказаних сорока років числа навчальних годин у 3–4 рази – з 4–6 до 14–19 годин на тиждень. При цьому число годин, відведених на вивчення педагогіки, не зросло і його відносна частка серед інших навчальних дисциплін скоротилася. Відсутність серед пропонованих курсів катехитики, визначеної Міністерством як обов'язкової, свідчить про не надто ретельне виконання університетською владою інструкцій віденського уряду.

Про міру консервативності у змістовому наповненні теологічної освіти свідчить той факт, що самостійні лекторські курси, які виводилися не з обов'язкового підручника, а будувалися на основі власних дидактичних текстів, на теологічному факультеті з'являються значно пізніше, аніж скажімо на філософському. Так, авторські курси з психології та історії виховання з'являються у навчальних планах філософського факультету 1870/1871 н. р. [4], у той час як на теології вперше такий курс ("Про церковний суд") з'явився у 1877/78 н. р. – його читав професор церковного права Марцелі Паливода [5]. Публікації навчальних планів Львівського університету свідчать, що протягом наступного десятиліття власні лекційні курси викладачів теологічного факультету поступово витіснили т.зв. підручникові курси. Це сприяло поживленню

навчального процесу через подолання його схоластичних ознак, що були властиві вищій освіті I пол. XIX ст.

Ведучи мову про рівень наукових досліджень з теології слід зауважити, що у Львівському університеті він був вкрай невисоким. Нестабільний правовий статус Єзуїтської академії, воєнно-політичні чинники і проблемний характер соціально-економічного розвитку Галичини не дозволяв ордену належним чином розвивати науковий потенціал львівського осередку. Як наслідок, автор п'ятитомного дослідження "Nomenclator literarius theologiae catholicae: theologos exhibens aetate, natione, disciplinis distinctos" (Абеткова номенклатура католицької теології. Теологи за віком, національною і дисциплінарною приналежністю) Гуго Гуртер згадає лише двох науковців зі Львова – Грегора Генделя і Анджея Нарольського [9; 10].

XIX ст. не принесло для львівської богословської науки значних змін на краще. Як свідчить статистика, що її подає один із співавторів двотомної "Історії Львівського університету" Станіслав Стажинський, упродовж 1869–1894 рр. науковий ступінь доктора отримало 399 випускників юридичного факультету, 66 випускників філософського факультету і лише 4 випускники теологічного факультету [8, 406–407]. У другій половині XIX ст. авторами наукових монографій виступали тільки чотири львівські викладачі теології, а саме – Франц Захаряевич, Йосиф Делькевич, Михайло Гарасевич та Юліан Загурський [17, 31].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок в даному напрямі. Опираючись на подані вище факти можна стверджувати, що теологічні факультети німецьких і австрійських університетів XVIII–початку XX ст. поєднували в собі ознаки берлінської та женецької моделей європейської теологічної освіти, причому Львівський університет більшою мірою тяжів до останньої. Про це свідчить насамперед зміст освіти, який пропонувався студентам упродовж вказаного історичного періоду. Ним передбачалося наукове заглиблення в об'єкт богословського пізнання із наголосом на підготовці майбутнього священнослужителя до практичної душпастирської праці.

Подальші наукові розвідки з даної проблематики покликані розширити джерельну базу дослідження і проаналізувати зміст пропонованих студентам лекційних курсів у різних університетах Австрії та Пруссії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лосский В.Н. Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Москва : Центр “СЭИ”, 1991. 288 с.
2. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Київ: Наук.думка, 2001. 663 с.
3. Akademische behörden an der K.K.Universitat zu Lemberg sammt der Ordnung der vorlesungen an derselben in winter semester des Studien-Jahres 1861/62. Lemberg : Gedruckt bei Peter Piller, 1861. 107 s.
4. Akademische behörden an der K.K.Universitat zu Lemberg sammt der Ordnung der vorlesungen an derselben in winter semester des Studien-Jahres 1871/72. Lemberg : Gedruckt bei Peter Piller, 1871. 118 s.
5. Akademische behörden an der K.K.Universitat zu Lemberg sammt der Ordnung der vorlesungen an derselben in winter semester des Studien-Jahres 1877/78. Lemberg. 1877. 114 s.
6. Banks R. Reenvisioning theological education: exploring a missional alternative to current models. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing, 1999. 268 p.
7. Die österreichischen universitätsgesetze; sammlung der für die österreichischen universitäten gültigen gesetze, verordnungen, erlasse, studien- und prüfungsordnungen usw., im auftrage des K. K. Ministeriums für kultus und unterricht mit benützung der amtlichen akten hrsg. von dr. Leo ritter Beck von Mannagetta und dr. Carl von Kelle k.k. Ministerialräte im Ministerium für Kultus und Unterricht. Wien : Manzschke k.u.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1906. 1086 s.
8. Finkel L., Starzyński S. Historia Uniwersytetu Lwowskiego. Cz. 1-2. Lwów, 1894. Cz. 2. 442 s.
9. Hurter H. Nomenclator literarius theologiae catholicae: theologos exhibens aetate, natione, disciplinis distinctos. Tomus IV. Theologia catholicae seculum secundum post Concilium Tridentum.ab anno 1664–1763. Oeniponte : Libraria academica Wagneriana, 1893. LIII p.
10. Hurter H. Nomenclator literarius theologiae catholicae: theologos exhibens aetate, natione, disciplinis distinctos. Tomus V. Theologia catholicae seculum tertium post Concilium Tridentum.ab anno 1764–1894. Oeniponte : Libraria academica Wagneriana, 1895. LXII p.
11. Kelsey D. Between Athens and Berlin: the theological education debates. Grand Rapids, Mich. : William B. Eerdmans, 1993. 235 p.
12. Konstytucje Towarzystwa Jezusowego wraz z przypisami Kongregacji Generalnej XXXIV oraz Normy Uzupełniające zatwierdzone przez tę samą Kongregację. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2006. 588 s.
13. Kot S. Historia wychowania. Lwów, 1934. T.I. 408 s.
14. Ordnung der öffentlichen Vorlesungen welche an der Sr. k.k. Majestät Franz I. höchsten Namen führenden Universität zu Lemberg im Schuljahre 1830 gehalten werden. Lemberg : Gedruckt bei Peter Piller, 1830. 19 s.
15. Piechnik L. Nowe elementy, wniesione przez jezuitów do szkolnictwa polskiego w XVI wieku. Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce. Kraków : Wydawnictwo WAM, 1996. 259 s.
16. The Jesuit Ratio Studiorum of 1599 translated into English, with an Introduction and Explanatory Notes by Allan P. Farrell, S.J. University of Detroit. Washington. 1970. 134 p.
17. Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1918–1933). Lwów : Z drukarni Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, 1934. 160 s.

REFERENCES

1. Lossky, V. N. (1991). *Ocherk mystycheskoho bohoslovyia Vostochnoi Tserkvy* [An outline of the mystical theology of the Eastern Church]. Moscow, 288 p. [in Russian].
2. Siropolko, S. (2001). *Istoriia osvity v Ukraini* [History Education in Ukraine]. Kyiv, 663 p. [in Ukrainian].
3. Akademische behörden an der K.K.Universitat zu Lemberg sammt der Ordnung der vorlesungen an derselben in winter semester des Studien-Jahres 1861/62 [Academic authorities at the I.R. University of Lemberg collecting the order of lectures on the winter semester of the academic year 1861/62]. Lemberg, 1861. 107 p. [in German].
4. Akademische behörden an der K.K.Universitat zu Lemberg sammt der Ordnung der vorlesungen an derselben in winter semester des Studien-Jahres 1871/72 [Academic authorities at the I.R. University of Lemberg collecting the order of lectures on the winter semester of the academic year 1871/72]. Lemberg, 1871. 118 p. [in German].
5. Akademische behörden an der K.K.Universitat zu Lemberg sammt der Ordnung der vorlesungen an derselben in winter semester des Studien-Jahres 1877/78 [Academic authorities at the I.R. University of Lemberg collecting the order of lectures on the winter semester of the academic year 1877/78]. Lemberg, 1877. 114 p. [in German].
6. Banks, R. (1999). Reenvisioning theological education: exploring a missional alternative to current models. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing, 268 p. [in English].
7. Die österreichischen universitätsgesetze; sammlung der für die österreichischen universitäten

gültigen gesetze, verordnungen, erlasse, studien- und prüfungsordnungen usw., imauftrage des K. K. Ministeriums für kultus und unterricht mit benützung der amtlichen akten hrsg. von dr. Leo ritter Beck von Mannagetta und dr. Carl von Kelle k.k. Ministerialräte im Ministerium für Kultus und Unterricht [Austrian university laws; Collection of the laws, ordinances, decrees, study and examination regulations etc. applicable to the Austrian universities, on behalf of the I.R. Ministry of Culture and Teaching with the use of the official files ed. from dr. Leo knight Beck from Mannagetta and dr. Carl von Kelle I.R. Ministerial Councils in the Ministry of Culture and Education]. Wien, 1906. 1086 p. [in German].

8. Finkel, L. & Starzyński, S. (1894). *Historia Uniwersytetu Lwowskiego* [History of Lviv University]. Is. 1-2. Lwów, Is. 2. 442 p. [in Polish].

9. Hurter, H. (1893). *Nomenclator literarius of theology of the Catholic: exhibiting the divines of the age, of the nation, knowledgeable, and distinct. T.IV. According to Catholic theology ever since the Second Council Trento. 1664–1763. Oeniponte, LIII p.*

10. Hurter, H. (1895). *Nomenclator literarius of theology of the Catholic: exhibiting the divines of the age, of the nation, knowledgeable, and distinct. Tomus V. According to Catholic theology ever since the Second Council Trento. 1764–1894. Oeniponte, LXII p.*

11. Kelsey, D. (1993). *Between Athens and Berlin: the theological education debates. Grand Rapids, Mich. : William B. Eerdmans, 235 p.*

12. Konstytucje Towarzystwa Jezusowego wraz

z przypisami Kongregacji Generalnej XXXIV oraz Normy Uzupełniające zatwierdzone przez tę samą Kongregację [The Constitutions of the Society of Jesus with the footnotes of the XXXIV General Congregation and Supplementary Norms approved by the same Congregation]. Kraków, 2006. 588 p. [in Polish].

13. Kot, S. (1934). *Historia wychowania* [History of education]. Lwów, Vol.I. 408 p. [in Polish].

14. Ordnung der öffentlichen Vorlesungen welche an der Sr. k.k. Majestät Franz I. höchsten Namen führenden Universität zu Lemberg im Schuljahre 1830 gehalten werden [Organization of public lectures held at M. i.r. Majesty Franz I of the highest names leading university of Lviv in the 1830 school year]. Lemberg, 1830. 19 p. [in German].

15. Piechnik, L. (1996). *Nowe elementy, wniesione przez jezuitów do szkolnictwa polskiego w XVI wieku. Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce* [New elements, brought by the Jesuits to Polish education in the 16th century. From the history of Jesuit education in Poland]. Kraków, 259 p. [in Polish].

16. *The Jesuit Ratio Studiorum of 1599 translated into English, with an Introduction and Explanatory Notes by Allan P. Farrell, S.J. University of Detroit. Washington. 1970. 134 p.* [in English].

17. *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1918–1933)*. [The Theological Faculty of the Jan Kazimierz University in Lviv (1918–1933)]. Lwów, 1934. 160 p. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 17.06.2020

“Освіта – скарб; праця – ключ до нього”.

П'єр Буаст
французький лексикограф і поет

“Тільки особистість може творити особистість, тільки характером можна утворити характер”.

Костянтин Ушинський
український педагог

Учень запитав: “Чи можна все життя керувати одним словом?” Вчитель відповів: “Це слово взаємність. Не роби іншим того, чого не бажаєш собі”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

